

Antonio Vivaldi, Κοντσέρτο για δύο βιολιά και τσέλλο σε σολ-ελάσσονα, opus 3 αρ. 2 / RV 578, από την συλλογή *L'estro armonico*, opus 3 (1711): II. Allegro

Το δεύτερο κοντσέρτο της συλλογής που ο Vivaldi δημοσίευσε το 1711 υπό τον ευφάνταστο τίτλο *Αρμονικός οίστρος* αποτελείται από τέσσερα μέρη, τα οποία διαμορφώνουν δύο αντιθετικά ζεύγη αργού και γρήγορου μέρους. Το γοργό δεύτερο μέρος, ειδικότερα, είναι γραμμένο σε μορφή *ritornello* και έχει ως τονικότητα αναφοράς την (κεντρική για όλο το έργο) σολ-ελάσσονα. Στην ανάλυση που ακολουθεί, δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στο αρμονικό περιεχόμενο παρά στην μορφολογική συγκρότηση του εν λόγω μέρους.

Το εναρκτήριο *ritornello* εκτείνεται από το μ. 1 έως την θέση του μ. 10 και αποτελείται από μία φράση στην σολ-ελάσσονα με μερική και δη παρηλλαγμένη επανάληψη. Πιο συγκεκριμένα, η αρμονική πορεία των μ. 1-7a έχει ως εξής: $i, V - V^2 - V^6/iv - V^7/iv - iv - iv^6$ [συγχρόνως όμως και $ii/III - ii_{[5]}^6/III$] - $V/III - V^6/III, III - VI^6 - VI^7 - ii^7 - ii_5^6 - V - V^6, i - i^6 - V_5^6/IV - IV - ii^6/I - V_5^6/V, V - III^{+6} - III_5^{+6} - VI - iv^6 - V_5^6/VII, VII - v^6 - V_5^6 - i - i^6 - ii_5^6 - V, i$ (τέλεια πτώση), ενώ τα μ. 7-10a συνιστούν επανάληψη των μ. 4-7a σε διπλή αντίστιξη (οι γραμμές της μελωδίας και του μπάσσου αντιμετωπίζονται στις εξωτερικές φωνές), η οποία επιφέρει μεταβολές στις καταστάσεις των ήδη δεδομένων συγχορδιών πριν από την πτώση: $i - V/IV - V^2/IV - IV^6 - ii/I - V/v - V^2/v, v^6 - III - III^2 - VI^6 - iv - V/VII - V^2/VII, VII^6 - v - V - V^2 - i^6 - i - V, i$. Όπως παρατηρεί κανείς, η εναρκτήρια λειτουργία της τονικής επεκτείνεται στην αρχική φράση με δύο επιμέρους αλυσιδωτές διαδικασίες (πρώτα με έναν κύκλο πεμπτών στα μ. 2-3 και έπειτα με μία χρωματική ανιούσα πρόοδο στα μ. 4-6a), ενώ η μόνη αξιοσημείωτη αλλαγή κατά την παρηλλαγμένη επανάληψη της δεύτερης εξ αυτών στα μ. 7-9a έγκειται στην απουσία του προσαγωγέα στο μ. 8a (εν αντιθέσει με την προβλεπόμενη παρουσία του ίδιου στο μ. 5a). Επιπλέον, η αρχική τέλεια πτώση αντικαθίσταται στα μ. 9b-10a από μία απλούστερη πτωτική διαδικασία που μετατρέπεται μάλιστα σε ατελή, καθώς στο μ. 10 εισάγεται σε επικάλυψη το επόμενο – σολιστικό – τμήμα.

Τα μ. 10-14a αποτελούν ένα σύντομο σολιστικό πέρασμα για δύο βιολιά δίχως άλλη συνοδεία, που από αρμονικής πλευράς δεν υποδηλώνει παρά την απλή εναλλαγή τονικής και δεσπόζουσας κατά την επέκταση της εναρκτήριας λειτουργίας της τονικής σε μία ευρύτερη φράση, η οποία τελικά αποπερατώνεται με την μερική επαναφορά του *ritornello* στα μ. 14b-20, που είναι βεβαίως πανομοιότυπα με τα μ. 4-10a (πέραν της μετρικής τους μετατόπισης κατά δύο χρόνους, η οποία είναι ούτως ή άλλως ασήμαντη στο πλαίσιο ενός σύνθετου τετράσημου μέτρου).

Το δεύτερο σολιστικό τμήμα ανοίγει κατόπιν στα μ. 20b-24 επαναλαμβάνοντας το προηγούμενο σολιστικό πέρασμα των μ. 10-13 και προσθέτοντας σε αυτό μονάχα μία νέα, *πτωτική* κατάληξη στην δεσπόζουσα. Έτσι, το πέρασμα αυτό αποκτά εδώ φραστική αυτονομία και δεν συνδέεται απευθείας με το επόμενο χωρίο, το οποίο είναι επίσης σολιστικό αλλά σε υφή τρίο-σονάτας για σόλο βιολί, σόλο βιολοντσέλλο και basso continuo· παρ' όλα αυτά, και η ακόλουθη φράση των μ. 25-28a παραμένει στην σολ-ελάσσονα και καταλήγει ξανά σε μισή πτώση διατρέχοντας έναν κύκλο πεμπτών: $i - iv^7, VII^7 - III^7, VI^7 - ii^7, V$. Αντίθετα, η φράση των μ. 28b-32, που διατηρεί την προηγούμενη υφή και αρχικά περιορίζεται σε εναλλαγές της δεσπόζουσας με την τονική της σολ-ελάσσονος, από το μ. 31 περνά πλέον αποφασιστικά στο νέο τονικό περιβάλλον της ρε-ελάσσονος με μία διατονική μετατροπία ($iv - V - V^6 - V^7$) και επικυρώνει την τονικότητα της δεσπόζουσας με μία τέλεια πτώση στο επόμενο μέτρο ($i - iv$ ή ίσως $ii_{[5]}^6 - V - i$). Στην ίδια τονικότητα εξελίσσεται επιπλέον το ακόλουθο *ritornello* των μ. 32b-41, που δεν είναι τίποτε άλλο από ολόκληρο το εναρκτήριο *ritornello* σε μεταφορά.

Το τρίτο σολιστικό τμήμα είναι το εκτενέστερο απ' όσα περιλαμβάνει το παρόν μέρος, καθώς εκτείνεται από το μ. 41b μέχρι το μ. 57 προβάλλοντας τον μιμητικό διάλογο των δύο σολιστικών βιολιών υπό την λιτή (“ξερή”) αρμονική συνοδεία του υπόλοιπου ορχηστρικού

συνόλου. Εντούτοις, καθ' όλη την διάρκειά του παραμένει στην ρε-ελάσσονα, στην οποία και καταλήγει με ατελή πτώση· ο αρμονικός ρυθμός του, εξ άλλου, είναι αργός και εξελίσσεται σταθερά με την εμφάνιση μίας συγχορδίας ανά μέτρο, από άρση προς θέση, ως εξής: $i, V, i, VI^6 [= IV^6/III], V^7/III, III, iv/iv/iv, vii^7/iv/iv, V^6/iv/iv - V_5^6/iv/iv, iv/iv, V^6, vii^7, V^6 - V_5^6, i, V$ επί δύο μέτρα (και με παρατεταμένη καθυστέρηση της τρίτης) και εν τέλει i . Αξιοσημείωτη, εν προκειμένω, είναι ιδίως η ευρύτερη τονικοποίηση της διπλής υποδεσπόζουσας, η οποία απέχει κατά δύο πέμπτες από την θεμέλιο προς την κατεύθυνση των υφέσεων και χρησιμοποιείται τακτικά (είτε ως εξαρτημένη αρμονική περιοχή, όπως εδώ, είτε ακόμη ως χειραφετημένο τονικό κέντρο) στο ρεπερτόριο του μπαρόκ.

Στον βαθμό που το προηγούμενο σολιστικό τμήμα παρέμεινε ακλόνητο στην τονικότητα της δεσπόζουσας, το ορχηστρικό *ritornello* που ακολουθεί αναλαμβάνει πλέον την μετατροπική επιστροφή στην κύρια τονικότητα. Έτσι, ενώ τα μ. 57b-59 εξακολουθούν εν πρώτοις να κινούνται στο περιβάλλον της ρε-ελάσσονος, μεταφέροντας σε αυτήν το περιεχόμενο των μ. 4-6a από το εναρκτήριο *ritornello* (όπως άλλωστε και τα μ. 35b-37 νωρίτερα), στην θέση του μ. 60 η αναμενόμενη τονική αντικαθίσταται αίφνης από την δεσπόζουσα της σολ-ελάσσονος, στην οποία και προσανατολίζεται τελικά η παρούσα φράση, κλείνοντας με μία τέλεια πτώση μέχρι την θέση του επόμενου μέτρου: $V - V^2 - i^6 - i - iv^7 - V$ και i .

Στην συνέχεια, το τελευταίο σολιστικό τμήμα του μέρους ανατρέχει στα τρία πρώτα μέτρα (τα μ. 61-64a είναι ταυτόσημα με τα μ. 1-4a, αλλά μεταγραμμένα πλέον σε υφή σόλο-σονάτας για βιολί και basso continuo), προτού παραχωρήσει αδιόρατα την θέση του στο ορχηστρικό σώμα για την συνέχιση και την οριστική πτωτική ολοκλήρωση της ίδιας αυτής φράσεως τόσο στα μ. 64-67a ($V_5^6/IV - IV - VII_5^6$ [ή $V_5^6/III], III - VI_5^6 - ii - V_5^6, i - i^6 - ii_5^6 - V, i$ και παράλληλα τέλεια πτώση) όσο και στα μ. 67-70 σε επανάληψη (*petite reprise*).

17 Νοεμβρίου 2021
Ιωάννης Φούλιας